

Växtpressning enligt konstens alla regler

TEXT & FOTO: TORBJÖRN TYLER

Det finns många anledningar till att samla växter. Kanske har du hittat en växt som du inte lyckas artbestämma och behöver visa för en expert. Då är ett pressat exemplar betydligt bättre än ett foto. På den pressade växten kan man titta på alla detaljer, man kan vända och vrida och studera i lupp. Fotot visar bara de delar man råkade få skärpa på och ofta står man där i efterhand och inser att det var en helt annan del av växten som man borde ha dokumenterat för att kunna säga vad det är för en art. Det kan också vara att du gjort fina fynd, kanske en ny art för landskapet, som bör dokumenteras för eftervärlden. Eller så är det ett sätt för dig att lära dig växter. Så som alla skolbarn förr i tiden skulle samla ett visst antal växter och lära sig dem, det var en del i undervisningen. Du som vill börja samla växter får här handfasta råd om hur du ska gå tillväga.

Välj ut ett exemplar som ser ut att vara normalt och välutvecklat. Om växten inte är större än att den ryms på ett A3-papper så bör du ta med hela plantan. Skär eller bryt av den nära markytan. Om växten är liten kan du samla flera exemplar så att de tillsammans kan fylla pappret. Om växten är för stor väljer du ut delar som du tror är representativa för växtens alla delar (blommor och/eller frukter, blad från plantans övre del samt grenar och blad från plantans nedre del). Var noga med att alla delar du samlar kommer från en och samma planta.

Det är viktigt att växten pressas så snart som möjligt efter det att den samlats in så att den inte hinner börja vissna. Om du inte har möjlighet att pressa direkt kan du förvara växten i en plastpåse, gärna svalt, eller i en vas med vatten.

I pressen

Placera växten mellan blad av tidningspapper från en vanlig dagstidning. Försök att breda ut växten så att man ser alla delar, så att blommor och blad inte hamnar ovanpå varandra eller att det blir fler veck än nödvändigt. Lägg två lager tidningspapper ovanpå eller om de du använde var tillräckligt stora så kan du vika över så att de täcker plantan. De papper som du använt närmast växten kallas lakan. Om du har samlat flera växter kan du bygga en hög med flera sådana här platta

Här har man använt vanligt tidningspapper som lakan och lagt i en etikett med information om insamlingen.

Pressa växter

paket. Placera gråpapper eller extra tidningspapper under, ovan och emellan. Om du har en växtpress placerar du bunten i den annars går det precis lika bra att lägga på någonting styvt och platt av lämplig storlek (till exempel en plywoodskiva, bakplåt eller en bred bräda) med någonting tungt ovanpå. Om du är på resande fot kan du använda två skivor, en i botten och en ovanpå högen med växter och tidningspapper och spänna ihop dem med två remmar.

Byt papper ofta

När växten legat i press i ungefär ett dygn måste du byta ut gråpapperet eller tidningarna som då har sugit upp fukt från växten. Själva lakanen ska du inte byta, utan de tidningar som ligger över och under dessa. Samtidigt kan du passa på att försiktigt öppna lakanen och lossa delar som klibbat fast. Vid behov kan du släta ut eller flytta växtdelar som råkat bli vikta eller hamnat fel. Byte av tidningar bör du sedan göra ungefär en gång per dygn tills växten är helt torr. Ju oftare du byter tidningarna desto bättre blir slutresultatet. Det kan ta alltifrån tre dygn till tre veckor beroende på hur tjock och saftig växten är.

Om du gjort allt rätt så kommer dina växter bli helt torra och släta. Om du har slarvat så kan växten bli skrynklig eller hopvikt på ett sätt som gör att det är svårt att se karaktärerna. I värsta fall kan den ha ruttnat eller drabbats av mögel. Då är det bara att börja om från början med nya exemplar.

Lakan, gråpapper och styvare pappskivor. Det går dock bra att använda vanligt tidningspapper både som lakan och istället för gråpapper.

Etikett

Lika viktig som själva växten är information om insamlingen. På en lapp skriver du var och när växten är samlad och vem som har samlat den. Lokalangivelsen ska vara noggrann, så att man kan hitta tillbaka till platsen. Lämpligen anges land, landskap, kommun eller socken, samt avstånd och riktning till någon plats som är lätt att identifiera på en karta (till exempel en kyrka eller en gård eller annan geografisk plats med ett unikt namn). Utöver ett platsnamn kan du med fördel ange koordinater till platsen, men glöm då inte att också ange vilket koordinatsystem du använt (till exempel Rikets Nät RT90 eller SWEREF99). Skriv gärna en kort beskrivning av växtplatsen också, till exempel örtrik granskog eller sydvänd torrbacke. Om du vet vilken art det är så ska du även ange det vetenskapliga namnet på växten.

Om din insamling med tiden ska hamna i ett offentligt herbarium så ska etiketten vara skriven på vitt papper av god kvalitet och med en beständig skrift. Etiketten lägger du löst tillsammans med växten mellan lakanen.

Växtpressar av olika modell.

En enkel växtpress som är lätt att ta med när man är på resande fot.

FOTO: CHARLOTTE WIGERMO

Montering

Vill du istället bevara växten i ett eget herbarium kan det vara lämpligt att fästa växten och dess etikett på ett styvt vitt papper av lämpligt format. Etiketten måste i så fall fästas med något tidsbeständigt lim och själva växten skall fästas på arket med smala pappersremсор som är förgummerade (typ fönsterremсор) eller som klistras med samma typ av lim som etiketten. Använd aldrig självhäftande etiketter, tejp eller limstift eftersom allt sådant lossnar efter något årtionde och dessutom förstörs ofta växten, skriften och pappret av klistret.

Mossor lavar och svampar

Mossor, lavar och svampar kan inte hanteras på riktigt samma vis som kärlväxter, men är minst lika viktiga att samla och dokumentera. Mossor och busklavar samlas i handvikta konvolut och pressas mellan vanliga tidningar ovanpå vilka man lagt en styv skiva och några böcker eller motsvarande tyng. Det räcker med ett ganska lätt tryck. Skorplavar finns det i regel ingen anledning att pressa, men det är viktigt att de torkar snabbt, annars kan de mögla. Mossor och lavar torkar i regel mycket snabbt och är därför lätta att hantera. Svampar är svårare. För att få dem torra behöver man ofta torkskåp, värmefläkt eller en speciell svamptork. När svampmaterialet är helt torrt placeras det i en återförslutningsbar plastpåse, detta för att de inte ska suga åt sig fukt från luften och mögla eller ätas upp av skadeinsekter och för att hålla sporer på plats. Påsen förvaras sedan i ett papperskonvolut. Papperskonvolut kan vikas av vanligt kopieringspapper. Viktigt är att etiketten med alla uppgifter kring insamlingen fästes på den sida från vilket konvolutet öppnas.

Detaljerade instruktioner

Herbariet i Lund har tagit fram detaljerade instruktioner och tips om växtpressning, både för nybörjare och proffs. Du hittar dem på www.biomus.lu.se/pressa-vaxter.

Lunds Botaniska Förening har gjort en film på samma tema, *Växtpressning för nybörjare*. Du hittar den på www.youtube.com/watch?v=Zd8cMENiM2k&feature=youtu.be.

Mossor förvaras löst i papperskonvolut. Om man fuktat materialet återtar det nästan sitt ursprungliga utseende. Mossor är på det sättet tacksamma att samla och arbeta vidare med vid ett senare tillfälle.

Regler och god etik vid insamling

För någorlunda vanliga arter eller arter som på platsen förekommer i en stor population utgör insamling för herbarieändamål inte något hot. Fridlysta arter får inte samlas. I de flesta naturreservat och nationalparker får man inte heller samla växter. Detta regleras i bestämmelser för varje enskilt område. Om du inte vet vad som gäller i ett visst reservat bör du för säkerhets skull utgå ifrån att du inte får samla där. Man ska inte heller samla arter där det finns en risk för att det leder till att beståndet på växtplatsen märkbart reduceras eller att dess framtid äventyras. På känsliga växtplatser kan du även behöva vara försiktig så att du inte förändrar eller förstör miljön. Ibland kan ett insamlat belägg som gör att en förekomst av en sällsynt art blir känd och dokumenterad, vara viktigare för artens långsiktiga skydd och överlevnad än den eventuella skada som den enskilda insamlingen gör. Sådana insamlingar ska dock begränsas till enstaka exemplar eller kanske bara en del av en planta. Att samla sällsynta arter från redan välkända lokaler är inte okej. 🌿